

Nr 4 2016 • juli - augusti

pris 90 kronor

É Romani Glinda

Den romska spegeln

Missa inte sommarens hetaste musikupplevelse

5 Folk Festival

**5 Folk Festival
i Kungsan!**

Den romska ledaren

Sommaren börjar lida mot sitt slut och det är dags att sjösätta hösten första nummer. Inledningsvis rådde det sedvanlig nyhetstorka när vi återvände till redaktionen i början av augusti. Vi kan redan nu se att alla hösten program som involverar romer startar i september.

Först ut är en romsk hearing i Stockholms stadshus. Gypsy Lore Society har lagt årets tredagarsmöte på Södertörns Högskola. I Uppsala blir det workshop om romer och resande och kulturministern träffar sin nya dialoggrupp inom kort. Programserien 5 Folk Festival är avslutad för i år. Vi kan lätt summera att det fortfarande råder brist på information och kännedom om de fem nationella minoriteterna i Sverige. Därför är vi tillbaka nästa år. Stockholms stad skissar på hur man bäst kan samarbeta med minoriteterna.

I mitten på månaden nådde oss den sorgliga nyheten om Valery Novoselskys bortgång. Han hade under International Roma Unions kongress i augusti tagit sitt liv på hotellrummet. När jag tittar lite närmare på vad det är som har hänt ser jag alla de rop på hjälp han gjort på olika sociala medier, men tydligen fanns den hjälp han behövde inte att få. Kanske är det så att när din förtvivlan är som störst är hjälpen som längst bort? Vi kommer att sakna alla mejl som fyllde våra mejlboxar med romska nyheter. Vem kommer att fylla det tomrummet?

Många romer hör av sig till oss och till varandra och undrar hur det går med stämningen av staten på grund av Skånepolisens register. Alla vi som anmälde staten får nu vänta på nya domstolsförhandlingar då domen om skadeståndsbeloppets storlek är överklagad. Som tidigare sagt, trodde vi att vi kunde lägga detta åt sidan, men nej så lätt skulle vi inte få det.

Vi har sett att romer i Europa manifesterar 2 augusti, dagen som kallas för ”Zigenarnatten”, i mycket större utsträckning än här i Sverige. Mig veterligen var det bara i Stockholm och Göteborg som dagen högtidshölls i år. I

Europa samlar man ungdomar och har seminarier och workshops innan den 2 augusti. Det förekommer inte i Sverige. Varför? Kanske för att romska organisationer i Sverige inte har några medel för detta. Man talar om romsk inkludering. Men det är lika viktigt att vi romer kan inkludera majoritetsbefolkningen när vi högtidhåller den romska Förintelsens olika dagar. De får inte falla i glömska varken hos oss romer eller någon annan. Men det kräver riktade medel. Samtidigt måste jag även uttrycka min besvikelse över att så få romer i Sverige kommer till dessa viktiga sammankomster.

Viktigt är det även att berätta om det som en gång har skett. Det gör Monika Hirsch i boken *Det tysta arvet*. En viktig bok som samlar berättelser av romer nu bosatta i Sverige. De har tagit sig kraft att berätta om det som hände dem och deras familjer under Hitlerperioden.

Ja så är det ju det här med att Sverige brinner. Det lär finnas många förklaringar på varför ungdomen bränner bilar. Själv kan jag inte alls förstå detta riskfyllda förfarande. Bilar är ju döda ting, so what?, men i branden kan människor komma till skada om man råkar stå eller bo för nära. Se bara på den tragiska händelsen i Göteborg då en engelsk pojke på besök, föll offer för ett troligt gängbråk som han inte hade med att göra.

Jag har ju varit ensam hemma och hållit ställningarna och haft en tanke på att resa till Turkiet, men nu känns det ganska långt borta med tanke på att man inte kan vara helt säker på att ofrivilligt hamna i de konflikter som råder där. Ja nu är det ju inte bara i Turkiet, utan även i Thailand är det oroligt. Men vänta nu den här sidan kommer inte att räcka till om jag nu ska börja räkna upp alla länder med bombattentat och civilbefolkningen som offer.

Nej du Fred, stanna här hemma i Svedala, om du ens går säker här.

Fred Taikon

É Romani Glinda

Egnahemsvägen 58
141 37 Huddinge

Telefon:

+46 (0)8-779 40 31
+46 (0)70-712 39 91

E-mail: info@romaniglinda.se

Webadress: www.romaniglinda.se

Postgiro: 19 54 82-5

Ansvarig utgivare
och chefredaktör: Fred Taikon

Redaktion:

Rosario Ali Taikon, Bengt O Björklund,
Veronika Portik, Mia Taikon och Gertrude Nilsson Björklund

Tipsa oss

Vi tar gärna emot material till tidningen, samt tips om olika evenemang på samtliga romanédialekter, antingen via vanlig post eller via e-posten: mia@romaniglinda.se

---

Vår bidragsgivare
Statens Kulturråd

Tryck: Carlshamns tryckeri

ISSN 1651-3258

Missa inte!

12 Teodor Mutto talade den 2 augusti.

6 Mia och Fred Taikon presenterar 5 Folk festival i Kungälv.

16 Jenni Acar möter Sunita Memetovic i det nya tv-programmet Jenni möter.

24 Dušan rappar under festivalen Romer i centrum i Malmö.

I detta nummer kan du läsa om

DEBATT

4 Jon Pettersson skriver om romsk historia.

ÉRG TAR EN LATTE MED

5 Jenni Acar, en romsk kvinna som blivit programledare på SVT.

5 FOLK FESTIVAL

6 I år gick festivalen i Kungsträdgården av stapeln i bländande solsken.

ÉRG TRÄFFAR ANN-MARGARETHE LIVH

10 Stockholms demokratiborgarråd i en intervju.

THOMAS HAMMARBERG

11 Thomas Hammarberg skriver om förslaget till tiggeriförbud.

2 AUGUSTI

12 Minnesdagen i Göteborg och Stockholm.

NY TV-SERIE OM ROMER

16 SVT satsar på en ny romsk programledare i en ny programserie.

BERÄTTELSEN OM BELKA

19 Ur boken Det tysta arvet kommer denna berättelse.

VALERY NOVOSELSKY

20 Mannen bakom Virtual Roma Network har gått ur tiden alldeles för tidigt.

ROMSK VAGN PÅ SKANSEN

22 Åter har den romska vagnen anlänt från Romskt kulturcentrum i Malmö.

MALMÖREDAKTIONEN

24 Om festivalen Romer i centrum.

BÖCKER

26 Några nya böcker presenteras: Det tysta arvet och Frihet 2016.

BAKRO

27 Har några tankar om bilbrännare.

GAMLA BILDER BERÄTTAR

28 Åter några gamla bilder på finska romer.

MIAS MATSIDOR

30 Den här gången är det Fred Taikon som röker lax i sin egen röklåda.

Svar på artikeln om den 8:e april i föregående nummer i vilken Jon Pettersson känner sig felciterad.

Vad är Romsk historia i Sverige?

Under 500 år har romer deltagit i det svenska samhället, vilket berättas bör.

Den romska historiebeskrivningen brukar som regel börja år 1512 och hoppa till mitten av 1900-talet - däremellan är det tomt. I min föreläsning vid Sveriges riksdag den 8:e april lade jag tonvikten på att fylla detta tomrum. Föreläsningen följdes av förundran, vilket inte är så märkligt då min berättelse skiljer sig markant från vad som annars presenteras om svensk-romsk historia.

Jag möts idag av påstående som att romer i Sverige först blev bofasta på 1960-talet samt att man inte fick gå i skolan förrän på 1960-talet – i mina barns skolböcker. Dessa påståenden rimmar väldigt illa med verkligheten. Exempelvis tillstånd för att anordna offentliga tillställningar var då, och är i dag, tidsbegränsade. Då tillståndet löpt ut är man tvungen att flytta vidare. Påståenden kommer från romer själva och har efter upprepningar blivit till vedertagna sanningar.

När romer omtalas ligger fokus undantagslöst på romer som invandrat under det senaste århundradet. Runt sekelskiftet till 1900-talet invandrade ett fåtal romska familjer från Östeuropa. Staten kom att benämna dessa som "zigenare" och särade därmed på de tidigare synonyma begreppen "tattare" och "zigenare". Detta för att särskilja de nu nya romerna och de egentliga "svenska romerna". Dessa egentliga "svenska romerna", som levde i landet sedan århundraden, fick bära epitetet "tattare". "Tattare" var också det ursprungliga epitet som användes om greve Antonius i Stockholm stads tänkebok år 1512.

Statens särskiljande mellan "tattare" och "zigenare" på 1900-talet byggde på en rasbiologisk ideologi. Statens måttstock bestod i hur annorlunda man ansågs vara i förhållande till det svenska. Efter århundraden i landet var "tattarna" självfallet mindre osvenska i förhållande

till de nyinvandrade "zigenarna". Statens tes var att "tattare" var en "blandras" av svenskar och romer, vilket var oacceptabelt i denna rasbiologins era. Tesen stöddes av att "tattare" bar svenska namn och att några var ljuslagda. "Tattarna" skulle hindras från att öka i antal och utsattes för omfattande tvångssteriliseringar samt tvångsomhändertagande av barn. "Zigenarnas" antal var under 5 % av det totala antalet romer i Sverige fram till omkring 1960-talet. Deras ringa antal och harmlösa leverne med kringresande verksamhet medförde att staten ansåg dem som ofarliga. "Zigenarhövdingen" Kori Taikon berättar om deras historia i en SOU från år 1923.

Det finns otaliga historiska dokument där "tattare" och "zigenare" omnämns, vilket jag baserar mina föreläsningar på. Det vill säga dokumentation, inte hörsägen.

Fram till 1600-talets början var Sverige tyngt av inre stridigheter och romer omnämns endast sporadiskt. Sedan 1630-talet och stormaktstiden ökar antalet romer, i synnerhet då de i stor omfattning tjänade som soldater i armén. Genom lagar och förordningar bosattes romerna successivt - ibland med tvång. Romer gavs gårdar i Finland på 1600-talet mot löfte att ingå i landets försvar. Man gavs också lov att idka periodvis kringresande handel – vilket många fortsatt med fram till modern tid.

Romer omnämns i lagar och förordningar, men också i kyrkböcker, soldatrullor och i stadsböcker från städer där romer levde. Romska borgare förekom i stor omfattning i städerna under Sveriges stormaktstid.

Under 1800-talet blev det dock sämre tider i Sverige och romer marginaliserades. De egentliga "svenska romerna" som levde i århundraden i landet delades i två grupper då Finland förlorades till Ryssland år 1809. Lagar om förbud att

utfärda respass till romer stiftades. Pass för inrikes resor var obligatoriskt mellan 1606 och 1860. Passlöst kringstrykande straffades hårt, ofta med flerårigt straffarbete. Under några årtionden blev majoriteten av landets romer fängslade.

Lösdriverilagen från år 1885 närmast kriminaliserade fattigdom, vilket drabbade många fattiga människor hårt. Passtvänet var borttaget, men som fattig och utan arbete riskerade man att få straffarbete då man tog sig runt och sökte arbete. Sedan 1860-talet hade kvinnor fått rätt att arbeta inom de flesta yrken, vilket de tidigare varit förbjudna.

År 1914 förbjöds många utläningar och "zigenare" att invandra till landet och år 1920 inrättades ett rasbiologiskt institut. På 1930-talet stiftades steriliseringslagen som användes mot åtminstone 10 % av landets "tattare" under kommande årtionden. Två nationella register över "tattare" och "zigenare" upprättades, på rekommendation av Malmöpolisens som registrerat omkring 1800 "tattare" i Skåne år 1934-35. Ett mycket stort antal barn till "tattare" tvångsomhändertogs och placerades hos icke-romer. Vid midsommar år 1948 kördes hundratals "tattare" bort från sina bostäder i Jönköping och år 1954 fick "zigenare" återigen invandra till Sverige.

Resten är nutidshistoria, som jag överlåter åt andra...

Jon Pettersson

ÉRG TAR EN LATTE MED:

Jenni Acar

Jenni Acar är en ung romsk kvinna mitt i livet som arbetar på SVT och är aktuell med en ny programserie.

ÉRG träffade henne för en fika och bad henne berätta lite om sitt liv.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Var växte dina föräldrar upp?

– Pappa i Årsta, mamma lite här och var i Sverige

Var föddes du?

– Huddinge Sjukhus.

Har du några syskon?

– Marika, Alexander, Marona.

Hur gick det i skolan?

– Ok, tog upp studierna efter att jag fick min dotter.

Vilket var ditt första jobb?

– Jag jobbade extra inom restaurang sedan blev det första fasta jobbet på Babyland.

Har du familj nu?

– Ja, lycklig gift sedan 12 år och mamma till 2 barn.

Hur hamnade du på SVT?

– Jag befann mig på rätt plats vid rätt tillfälle... Jag var gäst i romska nationaldagsprogrammet 2015. Därefter tog programchefen på SVT minoritet, Mattias Barsk, kontakt med mig och fråga om jag pratar romska och om jag kunde tänka mig bli programledare för kommande romska program. Så efter provfilmning och uttagning tyckte de att jag passade och jag började jobba för 1 år sedan på SVT.

Vad gör du när du inte arbetar?

– Hämtar och lämnar barnen från dagis och skola, hushållssysslor, hänger med familjen.

Andra intressen?

– Massor! men hinner inte med allt.

Vad önskar du dig mest av allt?

– Min son sa att han vill bli en superhjälte som gör att alla på jorden ska sluta bråka. En sådan skulle jag önska mig ganska omgående!

Hur ser du på situationen för romer i Sverige idag?

– Vi romer behöver uppmärksammas mer för vår kultur och vilka vi verkligen är i Sverige. Jag upplever att både högutbildade och helt vanliga människor (jag träffar på många olika typer om dagarna) förknippar oss med EU-migran-

Allt du inte visste om Jenni Acar

Vilken bok ligger på nattduksbordet?

Mormor och sjörövarna.

Ser du upp till någon?

Gud.

Vilken film såg du senast?

Tarzan.

Vilken är din favoritmaträtt?

Peke gomboche me golash.

När var du på semester senast?

I juli, på Korsika.

Gillar du sport?

Japp.

Vilken är din bästa sida?

Älskar att äta och laga mat.

Har du några dåliga sidor?

För snäll.

terna och det är något som majoritetsbefolkning måste lära sig att se skillnad på.

Något du vill tillägga?

– Kolla in SVT 2 varje söndag från den 11 september. Då får ni se mig i min serie: "Jenni möter" där jag kommer att träffa 6 supercoola inspirerande romer.

Darya & Månskensorkestern

5 Folk Festival i Kungsträdgården

För tredje året i rad gick 5 Folk Festival av stapeln. Efter att ha varit i Skarpnäck under Svenska nationaldagen återvände festivalen till Kungsträdgården. Till skillnad från föregående år gassade solen hett över publiken. Musikaliskt höll årets festival åter en mycket hög standard med inslag från de fem nationella minoriteterna: judar, romer, tornedalingar, sverigefinnar och samer.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Årets festival i Kungsträdgården gick av stapeln i gassande solsken. Minoritetstälten öppnade upp för publik redan vid ett och bjöd på samtal och kaffe med dopp. Barnen gillade särskilt att det fanns gratis popcorn. Många lyssnade även på de romska sagor som berättades av Mia Taikon och tornedalska sagor som berättades av Christina Heström. Det fanns böcker på de olika minoritetsspråken som inte kostade något och det var många som försåg sig med både faktaböcker och sagor. På tältväggarna hängde bland annat en utställning med teckningar av Ulf Lundkvist. På plats i tältet fanns representanter från de fem grupperna som gärna berättade om sitt folks historia, om sina seder och bruk. Samerna var dagen till ära klädda i

sina tjusiga dräkter.

Några timmar senare var det dags för den eminenta publiken att få prova på

olika slags danser. Först ut på dansbanan var den stilige Matti Alenius som visade hur det går till när man dansar finsk Tango. Snabbt ökade antalet danssugna på dansbanan framför scenen och en munter stämning spred sig till de som åsåg det hela från bänkarna framför scenen.

Sedan var det dags för den judiska skönheten Heléne Don Lind att visa hur det går till när man dansar klezmer dans. Med sitt smittande leende och utsträckta armar fyllde även hon dansbanan med en

Sagostund med Christina.Heström.

danssugen publik. I en slags ringdans snurrade de varv efter var i solen.

Invigningen av festivalen gjordes av den gamle Kungansveteranen Sam Carlquist, ÉRG:s egen Mia Taikon och chefen för Parkteatern Sissela Kyle. De var alla på strålande humör och talade skämtsamt och kunnigt om de nationella minoriteternas status Sverige.

Kvällen första musikaliska begivenhet var den tornedalska duon Surunmaa som spelar en akustisk musik i en blandning av amerikansk folkmusik och någonting som fötts djupt in i de finska barrskogarna.

Nästa inslag stod samerna för. Nina & Kristina, det vill säga en samisk och en svensk tjej, spelade en slags schamanistisk världsmusik där jojk och trummor spelar huvudrollen. Det är en meditativ och vild musik som det är svårt att värja sig mot.

Den judiska gruppen Sternfall intog scenen med de bägge sångarna Nils Harning och Anne Kalmering. Växelvis sjöng de vackra och roliga sånger ur den judiska klezmertraditionen. Helén Don Lind passade på och drog med sig stora delar av publiken upp på dansbanan och nu visste de hur slipstenen skulle dras.

Sternfall spelar klassisk klezmer, balkanmusik, pop och sjunger visor på alla möjliga olika språk. Gruppen har en övervägande amerikanskjiddisch cabaretstil men lämnar gärna det amerikanska till fördel för östeuropeisk yid-pop.

Miritza Lundberg & Baro Baht var kvällens romska inslag. Den vackra och begåvade violinisten Miritza Lundberg är klassiskt skolad och en virtuos på sitt instrument. Hon kommer från en familj med kända finskromska musiker. Hennes skolade ljud lyser igenom även när hon spelar traditionell romsk musik.

När hennes barn kom i på scenen i romska kläder och dansade höjdes temperaturen och applåderna ville aldrig ta slut. På dansgolvet var det packat.

För kvällens sista inslag svarade det sverigefinska bandet Darya & Månskensorkestern för. De säger själva att de spelar världens vemodigaste musik, alltså, den finska tangon. Men här

Surunmaa

Nina och Kristina

Sternfall

Miritza Lundberg & Baro Baht

Dibbukim

finns så mycket mer än bara vemod. Här finns också så det räcker och blir över. Bandet blandar friskt med inslag från alla möjliga musikkulturer i sin älskade tango.

Veckan därpå var det så dags igen. Även den här dagen lyste solen och det var om möjligt ännu varmare än veckan innan. Kanske var det därför som det inledningsvis inte var så många som rörde sig i Kungsträdgården när minoritetstälten öppnade sina flikar. Många hade nog valt stranden den här semester torsdagen. Åter bjöds det på information om de fem minoriteterna, kaffet stod på, sagor berättades och popcornen poppade.

Även denna dag fanns det möjlighet att lära sig dansa. Matti Allenius lockade med sig många av de satt sig på bänkarna i solen och snart fylldes hela parken med finsk tango. Att han gillar det han gör går inte att ta mist på. Han formligen smittar av sig med sitt goda danshumör.

Den här torsdagen gick det även att lära sig dansa flamenco. Efter en kort presentation av flamencons historia i Spanien lärde Gabriella Gutarra ut några av de elementära stegen och handklappningarna.

Även klezmerentusiasterna fick sitt lystmäte. Helén Don Lind charmade åter upp publiken på dansbanan och ringdanserna virvlade under den heta solen.

På nytt presenterade Sam Carlquist och Mia Taikon festivalens mål och ändamål. Man berättade om den nationella minoriteternas status och om de hot mot människovärde och demokrati som ökar idag.

Det hade vid det här laget blivit fullt på bänkarna framför scenen och allt fler fick stå när det var dags för musikunder-

hållningen att dra igång från stora scenen.

Kvällen första musikaliska inslag stod Dibbukim för, ett judiskt hårdrocksband med ett ljud som vällde ut över parken och lockade till sig fler unga människor framför scenen. Att de har roligt på scenen går inte att ta miste på.

Nästa inslag stod den finska musikern och jazzsångerskan Sanna Ruohoniemi för. I hennes jazz ryms även den finska folkmusiken och det är skön känsla att

Szilvási Gipsy Folk Band

Katarina Barruk

höra henne behandla klassikerna inom jazz och swing.

Katarina Barruk har sin ringa ålder till trots en otrolig scennärvaro och en en nästan hypnotisk puls i sin musik. Med sina två musiker gav hon kvällen en intensiv inramning.

Julma är liktydigt med tornedalskt hålligång. En rolig och dansant musik med ursprung i de tornedalska visorna och folkmusiken. På dansbanan blev det full rulle och svettigt värre.

Szilvási Gipsy Folk Band var namnet på kvällens och festivalens sista inslag. En romsk musikgrupp från Ungern. De inledde med några mjuka smäktande ballader för att sedan köra med öppna spjäll till dansanta publikens stora förtjusning.

Sanna Ruohoniemi

Samisk workshop.

Julma

Mia Taikon och Sam Carlquist.

Ann-Margarethe Livh på sitt kontor i Stadshuset.

Romsk inkludering i Stockholm

I slutet av augusti i år träffade vi Ann-Margarethe Livh (v). Hon är demokratiborgarråd i Stockholms stad med minoritetspolitiken på sitt bord. Vi ställde några frågor i samband med att Stockholm nu har blivit en utvecklingskommun i den 20-åriga romska strategin för romsk inkludering.

Text och foto: Bengt Björklund

Så hur går det i Stadshuset med minoritetspolitiken och då i synnerhet politiken gentemot den romska gruppen nu när Stockholm har blivit en utvecklingskommun?

– Det är viktigt att Stockholms stad nu har satt ner foten och ska ta tag i minoritetsfrågorna på allvar, säger Ann-Margarethe Livh. Ambitionen är att vi nu ska arbeta med romsk inkludering i samråd med romerna själva. Det är i samråd vi ska ta fram hur samarbetet ska se ut med alla minoriteterna. När det gäller den romska gruppen kommer det att innebära att vi tar ett större ansvar för att utveckla romsk inkludering. Nu måste vi göra något.

I våras tog Ann-Margarethe Livh initiativet till en romsk hearing.

– Jag tänkte att den kunde vara starten på en diskussion om hur romsk inkluder-

ing kan se ut, förklarar hon. Det är också viktigt att alla politiker i stadshuset kan ta till sig den romska frågan. Nu ska vi ta fram ett program för hur ett samråd med den romska minoriteten ska se för att det ska kunna fungera optimalt. Det är viktigt att samråden fungerar och de måste utformas så att det finns ett rejält inflytande.

Självklart är den demokratiska processen av största vikt för ett demokratiborgarråd.

– Vi har nått fram till en viktig punkt och det är dags för romerna att själva sätta sig ner och börja diskutera skola, demokrati, äldreomsorg, ja alla de frågor de tycker är viktiga. Poängen är att det är en nystart i Stadshuset och att romerna borde ta tillfället i akt nu när det finns en ny politisk vilja i och med

att Stockholm har blivit en utvecklingskommun.

Ann-Margarethe Livh säger också att de även ser på hur pilotkommunerna har arbetat för att inte uppfinna hjulet en gång till och för att få idéer. Man har särskilt tittat på Malmö

När det gäller arbetet med och synen på de romska tiggarna har staden antagit en ny strategi.

– Men vi har inte varit överens i Stadshuset och det var långa diskussioner innan vi i vänsterpartiet gick med på en kompromiss om att dessa fattiga romer måste kunna erbjudas 20 dagar på härbärge eller liknande vid vräkning. Men det är inte helt enkelt. Det här kan bara gälla vid vräkning från kommunal mark.

Ann-Margarethe Livh berättar också att kulturbudgeten har ökat rejält, särskilt när det gäller stöd till mötes- och samlingslokaler i förorter. Parkteatern har fått ökat anslag.

– Vi har drivit många frågor i ytterstaden. Det tycker vi är viktigt, avslutar Ann-Margarethe Livh.

Kriminalisera inte tiggeri!

Thomas Hammarberg som tidigare varit Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter och ordförande i Kommissionen mot antiziganism varnar för vad som kan hända om Sverige inför ett tiggeriförbud som Civilminister Ardalan Shekarabi föreslagit.

Text: Thomas Hammarberg **Foto:** ÉRG

Åter krävs att tiggeri ska kriminaliseras. Nu inte bara av Sverigedemokrater. Moderaterna har tagit ställning för förbud och opinionsmätningar visar att en majoritet av väljarna i den övriga alliansen lutar i samma riktning. Samma undersökningar anger att opinionen bland socialdemokrater är delad, ungefär hälften för förbud och hälften emot.

När civilministern nyligen signalerade att regeringen övervägde att närmare undersöka förutsättningarna för ett tiggeriförbud fick han för ovanlighetens skull ett ”blocköverskridande” och entusiastiskt stöd från bl.a. Svenska Dagbladets och Expressens ledarskribenter – som i andra sammanhang sällan framträder som förbudsanhängare.

Åsikten att det inte ska vara tillåtet att sträcka ut handen och vädja om hjälp från en annan person har således gjorts till en central politisk fråga. Den kan inte längre avvisas som ett udda, bisarrt inspel av några extremister eller tokstollar.

Därmed har det blivit nödvändigt att analysera argumenten för förbudskravet.

Ingen hemlighet görs av att det handlar om de EU-medborgare – de allra flesta romer – som kommit från Rumänien och Bulgarien. Det är dem man vill stoppa, det är dem man vill kriminalisera.

Det faktum att det också finns svenskar som kan ses tigga på våra gator har inte väckt samma krav på förbud. I de fallen har den officiella hållningen varit att detta är ett symptom på sociala och materiella problem – det är dessa bakomliggande förhållanden som måste adresseras.

Det som framförs som huvudargumentet för förbudet är att tiggeri ”inte är en lösning på utanförskap, diskriminering och fattigdom”. Detta är en tomt skenargument som på sin höjd slår in en öppen dörr.

Ingen har påstått att tiggeriet skulle

vara den verkliga lösningen på den misär och det utanförskap som driver en del EU-medborgare hit. Alla som brytt sig om att studera frågan inser att långsiktiga, hållbara lösningar handlar om grundläggande mänskliga rättigheter och välfärdsreformer i hemländerna.

Däremot är det helt uppenbart att ett förbud faktiskt skulle göra dessa människors situation än svårare. Många av dem har trots allt genom de slantar de lyckats samla in här – i muggen men också genom att samla pantburkar – fått det något litet bättre när de återvänt.

En rad exempel finns om hur barnens situation förbättrats vad det gäller det mest elementära. Det är därför flera av ”tiggarna” har kommit tillbaka trots den jobbiga resan och de dagliga påfrestningarna här, inklusive risken att drabbas av trakasserier och rasistiska hatbrott.

Att tillfälligt resa hit och försöka få medel till en viss om än minimal lindring i misären är ett uselt alternativ för dessa personer. Men – och det är själva kärnan i denna fråga – detta är ändå bättre än livet där hemma.

Det finns nämligen skäl till varför dessa EU-medborgare kommer hit. De som besökt deras hemorter och studerat deras liv där hemma förstår. Misären bottenar inte i passivitet. För många är det omöjligt att få ett jobb. Det gäller också den minoritet romer som lyckats få utbildning.

Många tvingas bo i hälsovådliga skjul. Hälsoläget är också av andra skäl – bl.a. korruptionen inom sjukvården – oerhört prekär för fattiga romer. Alla dessa akuta problem bottenar i ett fenomen: antiziganismen.

Den innebär att det kommer att ta tid innan diskrimineringen och utanförskapet där hemma upphör. Fördomarna mot

romer i dessa länder är verkligen mycket djupa och vitt spridda.

Nu ser jag att de som pläderar för tiggeriförbud undviker frågan om det påtvingade utanförskapet och diskrimineringen i hemländerna. De lägger i stället skulden på romerna själva.

Expressens ledarskribent tar steget fullt ut: att förbjuda tiggeri skulle hjälpa(!) dessa EU-medborgare; de skulle i stället för att komma hit kunna koncentrera sig på att förbättra sina liv där hemma.

Om den argumentationen bottenar i okunnigt önsketänkande eller rena cynismen är inte uppenbart. Klart är att den innebär en total omyndigförklaring av dessa människor; de agerar mot sitt eget bästa. De utsätter sig för alla risker och påfrestningar med att resa hit och tigga i stället för att ta sig i kragen där hemma.

De som gjort sig besväret att verkligen kommunicera med dessa personer vet att deras agerande är rationellt. Att ta sig hit och sen sitta kanske tio timmar på trottoaren och vädja om en slant är ett hårt liv. Men de föredrar detta – ofta för sina barns skull – framför att acceptera en total misär där hemma.

Ett svenskt förbud mot dem att här vädja om stöd skulle naturligtvis göra att vi skulle slippa se dem på våra trottoarer. Men detta löser självfallet inte deras problem, själva orsaken till att de kom hit.

Däremot vet vi att kriminaliseringen skulle väcka uppmärksamhet i politiska och andra kretsar i Rumänien och Bulgarien. Min bedömning är att förbudet skulle stärka de antiziganistiska krafterna i dessa länder. Att till och med Sverige tar till en sådan åtgärd för att slippa romska besökare – trots att de också är EU-medborgare – skulle upplevas av alltför många i de länderna som en bekräftelse på att dessa människor inte förtjänar en bättre behandling.

Vi skulle kunna bidra till att den onda cirkeln bryts för denna den mest utsatta minoriteten i Europa. Men bara om vi visar att dessa människor har människovärde och mänskliga rättigheter.

Thomas Hammarberg

Tidigare ordförande i Kommissionen mot antiziganism

Teodor Mutto, som är med i boken, berättade för Fred Taikon.

Monica Hirsch

Den romska Förintelsens minnesdag

Den 2 augusti 1944 mördades cirka 3000 romska kvinnor och barn samt äldre, alla som fanns i det beryktade Zigenarlägret i Auschwitz-Birkenau. Den 15 april 2015 gav Europaparlamentet den här dagen en officiell status som minnesdag och man hoppas att alla medlemsländer följer efter. Dagen uppmärksammas i många svenska städer.

Text och foto: Bengt O Björklund

I Göteborg arrangerades dagen på Stadsmuseet. Man passade samtidigt på att ha boksläpp av boken *Det tysta arvet* av Monica Hirsch med foton av Maja Kristin Nylander. Conferencier för dagen var Mariya Voyvodova, kommunalråd i Göteborg.

Lennart Engström, som arbetade sin sista dag för Göteborgs kommun, uttryckte stor stolthet över att Stadsmuseet fått möjlighet att arrangera denna dag.

Dianan Nyman höll ett kort tal.

– Jag tänker på hur snabbt människor kan bli av med sin mänskliga rättigheter. I de romska barackerna i Auschwitz-Birkenau var det mest kvinnor och barn som var kvar natten då nazisterna hämtade dem.

Hon påpekar att det fortfarande står mycket lite om den romska Förintelsen i de svenska skolböckerna. Det saknas

forskning och minnesmärken över de platser där romer mördats.

– De tre tusen som mördades den 2 augusti var romer, men de var främst människor.

Hon menar att människans minne är kort. Knappt en mansålder.

– Ändå tror jag på att det finns människor som kan göra rätt val. Jag hoppa på att EU:s medlemsländer gör denna dag till en officiell minnesdag.

Dagens huvudtalare var Fred Taikon. Han talade bland annat om den tid det tog innan dåvarande Västtyskland erkände att det romska folket också omfattades av Förintelsen.

– Först 1982 erkände Västtysklands dåvarande förbundskansler Helmut Schmidt att romerna jämte judarna utgjorde ett av de två folk som stod i fokus för Förintelsen, men det skulle

dröja ytterligare 32 år innan den 2 augusti blev en officiell högtidsdag.

Natten mellan den 2 och 3 augusti 1944 avrättades närmare

3 000 romer, de flesta kvinnor och barn, i det så kallade "zigenarlägret" i Auschwitz-Birkenau.

– Samtidigt måste man tillägga att tre tusen romska offer bara är en droppe i det nazistiska mördarhavet. Vi vet fortfarande inte hur många romer som mördades.

De flesta sköts bara, i skogarna eller byarna och icke-romska bybor kan än idag vittna om fasorna när de tvingades gräva och begrava romer och judar i massgravar över hela Östeuropa.

Men det finns andra hemska och mycket viktiga händelser i den romska Förintelsen som det inte berättas om.

– Ta bara det romska koncentrationslägret Lety i Tjeckien. Där ignorerade man efter krigets slut det faktum, att på den platsen fanns det ett koncentrationsläger med enbart romer. Istället för att minnemärka platsen startades en grisfarm på samma plats. Efter påtryckningar på senare år finns det idag en minnesplakett, men grisfarmen drivs vidare.

En annan händelse är den Förintelse av romer som skedde i Rumänien. Både romer och judar deporterades till Transnistrien.

– Romer samlades in och drevs med häst och vagn i karavaner till en säker död av kyla, svält och tyfus. Den dåvarande presidenten Ion Antonescu blev avrättad efter Nürnberggrättegången. Där redogjorde han varför han handlat som han gjorde: Det var för att rädda rumänerna från de nomadiserade och kriminella romerna och de hatade judarna. Man vet fortfarande inte hur många romer och judar som drevs till Transnistrien eller hur många av dem som dog under sina umbäranden där. Mörkertalet är stort.

De platser där romer har mördats av nazisterna måste synliggöras, menar Fred och understryker behovet av minnesmärken.

– Det är därför av yttersta vikt att forskningen kring den romska Förintelsen fortsätter och särskilt viktigt är det att det sker i samarbete med romerna. Det är ju trots allt vi romer som ska äga vår egen historia. Det är lika viktigt att öka kunskapen om oidentifierade romska massgravar runt om i Europa, särskilt i de östra delarna. Att de får minnesmärken och att man får tillfälle att lysa frid över deras minne.

Fred tog även upp problemet med det växande hatet och främlingsfientligheten i Europa idag.

– Det ena partiet efter det andra växer sig stora med just främlingsfientlighet på sin politiska agenda. Det är därför det är så viktigt att vi minns dagar som den 2 augusti. Låt denna dag vara ett ljus i mörkret. En manifestation mot allt det våld som pågår, mot den ökande antiziganismen i alla dess former. Vi måste öka vår vaksamhet och inte tillåta nazismens framfart, vare sig här i Sverige eller någon annan stans. Det som hände på fyrtioalet kan ske igen. Ingen går säker.

Ingrid Schiöler har arbetat med romer i nästan hela sitt vuxna liv. Hon berättade om sitt möte med tre kvinnor som betytt mycket för henne. Den första var Indira Gandhi som hon träffade 1983.

Lennart Engström

– Hon uttryckte på ett starkt sätt sitt släktskap med romerna och sa att de alla var välkomna tillbaka. Hon kallade romerna för Indiens förlorade barn.

Ingrid berättade om sina möten med två romska kvinnor i Sverige.

– Kraka Jagierovic berättade mycket för mig som hon inte berättat för någon annan. Hon hade svårt att sova och äta efter all den förföljelse hon upplevt. Aranka Sarov berättade mycket om sitt liv, om flykten från nazisternas läger till forna Jugoslavien. Hennes berättelse tog flera timmar under samtalet med migrationsverket när hon sökte asyl. Allt var inte frid och fröjd i forna Jugoslavien.

MariyaVoyvodova presenterade den

Diana Nyman

nya boken ”Det tysta arvet.

– Det glömda folkmordet är benämningen på den romska Förintelsen. Där ingår skräcknatten den 2 augusti. Boken ”Det tysta arvet” är en bok om barn till överlevande från den romska Förintelsen. Att berätta väcker starka minnen och de som har berättat tycker att det är viktigt men det är också viktigt att gå vidare.

Hon presenterade Monica Hirsch.

– Tack alla som har berättat, sade hon. Utan er hade boken inte funnits.

Monica läste sedan ett gripande kapitel ur boken om en ung flicka på 10 år som tog hand om sina yngre systrar. För att tjäna en slant dansade hon för de ryska soldaterna.

Ingrid Schiöler, till höger, spanar in den romska tårtan.

Rita Prigmore talar med publiken

Den 2 augusti i Stockholm

Den 2 augusti samlades människor sedvanligt på Raoul Wallenbergs torg för att minnas den så kallade "Zigenarnatten", natten då nästan 3000 romer mördades i Auschwitz-Birkenau. De som samlats denna dag fick höra Kulturministern Alice Bah Kuhnke och den romska kvinnan Rita Prigmore som överlevde Förintelsen.

Text: Bengt O Björklund Foto: Domino och Åsa, ÉRG och Radio Romano

Alice Bah Kuhnke inledde minnesstunden.

– Tack för inbjudan till denna viktiga minnesstund. Hur tungt det än är så måste vi tvinga oss själva att minnas det fruktansvärda som faktiskt hände den 2 augusti 1944. Vilket inte minst är viktigt i dagens Europa och Sverige, när mörka krafter har vind i seglen.

Hon menar att historielösheten är ett ok som tynger vårt samhälle och tynger kampen för romers rättigheter.

– Vilket blir tydligt när vi kämpar för hur romer diskrimineras och behandlas runt om i världen, men också i Sverige, idag. Att den romska förintelsen, och den fruktansvärda natten den 2 augusti 1944, inte erkänns fullt ut är en historisk grymhet. En grymhet som förpliktigar till politisk handling, idag.

Hon understryker att de övergrepp och

den kalkylerade, strategiska utrotning som romer, judar, hbtq-personer och många andra människor under andra världskriget utsattes för, och det som hände i Auschwitz den 2 augusti 1944, måste vi minnas och sörja.

– Det får inte hända igen. Minnet av de som föll offer för detta barbari ska hållas vid liv genom vårt hårda arbete mot de mörka krafterna, mot antiziganismen och mot rasismen – och för mänskligheten. Och med dem som mördades i minnet ska vi bygga en bättre framtid för våra barn.

Katarina Kristensson från Forum för levande historia fortsatte på samma tema.

– I år är det 72 år sedan Auschwitz-Birkenau befriades och omvärlden fick bevittna omfattningen och grymheterna av det nationalsocialistiska mördandet av

personer som inte "passade" in i Tredje Riket. Just idag hedrar vi speciellt Förintelsens alla romska offer.

Hon citerar den nyligen avlidne nobelpristagaren Elie Wiesel, som själv överlevde Auschwitz, beskrivning denna händelse i en av sina böcker om sina upplevelser från Förintelsen: "Nämn ordet "zigenarnatten" för de som överlevde Auschwitz-Birkenau och de skälver av skräck. De har inte glömt och de glömmet det aldrig. Denna terror, fasa och skändlighet är för oss obegriplig. Varje rom, barn, gamla, kvinnor och män som levde i det så kallade familjeläget mördades den natten.

– Endast ett fåtal romer räddades till Sverige efter kriget. Vi kan läsa om Sofia Taikons liv i Gunilla Lundrens bok "Sofia Z-4515" och Berit Kallander berättar sin mors upplevelser i boken "Min mor fånge Z-4517". Fler romska vittnesmål börjar nu att finnas.

Hon menar att uppmärksamma den här dagen är att göra romernas historia till en del av vår gemensamma Europeiska historia.

– Tillsammans kan vi förändra attityderna till romer, bryta deras utanförskap

Rita Prigmore

och inkludera alla i vårt gemensamma Europa.

Rita Prigmore är rom från Tyskland. Hon överlevde Förintelsen. Hon och hennes tvillingsyster Rolanda föddes den 3 mars 1943 i Wuerzburg och togs direkt från sina föräldrar när de föddes. Hon berättade sin historia om hur hennes föräldrar deporterades till Auschwitz.

– Min mor blev gravid med mig och min tvillingsyster trots att hon skrivit på att hon inte skulle bli gravid. Så vi tvångsomhändertogs och utsattes för medicinska experiment av doktor Werner Heyde, en vän till Mengele.

Rita överlevde och återförenades med sin mamma efter kriget. Hennes syster klarade sig inte.

– De flesta i min familj mördades av

nazisterna i Auschwitz-Birkenau. Det är viktigt att berätta så att det inte glöms bort. Under dessa 70 år har inte mycket hänt, och dåliga tider är på väg tillbaka.

Rita Prigmore har forskat kring vad som försiggick på sjukhusen och med den romska befolkningen under nazitiden, och reser idag världen runt för att berätta:

– Det är väldigt viktigt att människor får veta vad som hände då. För vi är på väg dit igen, sade Rita Prigmore.

Werner Heyde dömdes till fängelse efter kriget, men rymde 1947 och arbetade vidare som läkare i 13 år innan han avslöjades. Han hängde sig i fängelse 1964.

Rita överlevde, men med livslånga skador som följd.

Rita har numera släktingar i USA där hon själv har bott i fyra år, men nu bor hon åter i Tyskland och reser runt för att tala om det som hände under kriget. Hon föreläser ofta på skolor och universitet.

– Min mor var sångerska och dansare. Min far kom från släkten Reinhardt och var gitarrist. Han var kusin med Django Reinhardt.

Domino Kai som arrangerat den här dagen i flera år var nöjd.

– Jag är extremt glad över att drygt 100 personer anslöt sig till minnesstunden på Raoul Wallenbergs torg i Stockholm i år. Folk börjar känna till mer och mer även om Minnesstunden för Förintelsens romska offer. Det är ett kvitto på hårt ideellt arbete med dessa frågor för sjunde året i rad.

Alice Bah Kuhnke

Med armarna i kors lyssnar Katarina Kristensson med publiken.

*Jenni Acar och
Sunita Memetovic*

Romer i nytt program på SVT

I september startar en ny programserie på SVT 2 med den romska programledaren Jenni Acar. Vi mötte henne och hennes projektkoordinator Isabel Wahlf över en kopp kaffe. Att de är inspirerade går inte att ta miste på. Det sprudlar om tjejerna.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÈRG

Jenni berättar att de inte är så många på redaktionen och att de själva gör allt.

– Vi började i april, berättar Isabel. Det fanns en färdig idé. Vi skulle träffa unga romer som gjort karriär, som kanske hade en brokig historia bakom sig. Vi vill gärna att Jenni får utmaningar i programmet, som att ställa upp i breakdans och karate.

Bakom de namn som till slut blev aktuella ligger det en stor research.

– Det var inte så lätt, säger Isabel. Några av de som vi frågade ville inte vara med. Många tror att det kan leda till något negativt att vara med, att det inte är bra för deras karriär. Men vi har hittat några superpersoner som gärna vill vara med.

Jenni menar att den här typen av program aldrig har gjorts tidigare.

– Det betyder att folk inte vet vad de ska förvänta sig. En del tror det ska handla om politik, men det vi vill göra är

personporträtt. Vi vill visa vilka vi romer är. De som syns mest idag är oftast de stackare som sitter på gatorna. Det är viktigt att visa att vi romer som är födda här är vanliga människor. Det är särskilt viktigt för våra barn.

Isabel menar att många romer inte känner igen sig i den bild som visas idag.

– Många associerar romer med de som tigger.

Det finns många romer som är födda här i Sverige, som har släkt som har funnits länge i landet.

– Det är de vi vill visa upp. Vi måste ändra på den gängse mediabilden av romer. Ta bara det där när Skånepolisens register avslöjades så visade man foto på en gaturom.

Vi är naturligtvis lite nyfikna på hur programmen kommer att vara.

– I första avsnittet får vi träffa Django Taikumer, 32 år, svensk mästare i break-

dans. Det är ett häftigt möte och han utmanar Jenni i breakdans, berättar Isabel.

Nästa möte är med Sunita Memetovic, utbildad jurist och mästare i karate.

– Vi kom henne mycket nära och vi träffade henne både i Säffle och i Trollhättan där hennes föräldrar bor. Hon utmanade mig i karate. Det blev bra! Vi träffade hennes juridiska mentor också.

Det första avsnittet kommer att sändas den 11 september och det blir sex avsnitt, ett avsnitt i veckan.

Två av programmen var gjorda när vi pratade med tjejerna. Dagen efter skulle de iväg till Riga.

– Där ska vi träffa Nadja Famulson som uppträder på en festival.

I det fjärde programmet träffar Jenni programledaren Sebba Pawlowski från Mifforadio och Miffo-tv.

– Han har drömmar som blivit verklighet. Han var tidigt intresserad av datorer, men han gick i en särklass. När han valde gymnasium valde han att inte gå i en särklass och läste upp alla sina betyg och fick jobb på UR. Vi ska följa honom i hans studio.

Målgruppen för hela programserien är unga vuxna.

I det femte programmet presenteras Raymond Johansson Wigart, resande, 23 år med flera MMA titlar.

– Han har en mycket gripande historia. Han blev omhändertagen och hamnade på barnhem och i fosterfamilj. Han kommer att berätta om sin kamp och sin rotlöshet och hur stolt han är över sin romska identitet. Han skriver också raptexter om sitt liv och sina upplevelser, berättar Jenni.

Det var inom MMA, Mixed Martial Arts, som han träffade en tränare som tog honom under sina vingar.

– Han bor i Nyköping, staden som jag kommer från, berättar Isabel. Så vi kommer att filma där och i Göteborg där hans bror bor.

Sist ut i programserien är Mirelle Gyllenbäck, välkänd för alla trogna ÉRG-läsare.

– Jag och Mirelle är vänner sedan flera år nu, säger Jenni. Vi har samma gnista och samma värderingar. Henne ska vi

bland annat filma på hennes arbetsplats på Arbetsförmedlingen. Det är något speciellt med hennes karriär och hon är ju numera akademiker. Vi ska också träffa hennes föräldrar som hela tiden har stöttat henne. Vi kommer också att ta lite om

de traditionella finsk-romska kläderna.

Men Jenni ska inte bara vara programledare.

– Nej, säger Isabel. Hennes historia kommer också att vävas in i programmen.

Isabel Whalf

Jenni dansar break dance med Django Taikumer.

Jenni med Nadja Famulson i Riga

TV-teamet under inspelningen med Sunita. Här med Sunitas mentor Göran Lambertz.

Diskriminering inom arbetslivet

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering i arbetslivet. Skyddet mot diskriminering gäller i alla situationer som har samband med arbetet och även sådant som händer utanför arbetet om det har ett samband med arbetet. Skyddet mot diskriminering gäller oavsett om du är anställd, frågar om eller söker ett arbete, söker eller gör praktik, eller är inhyrd eller lånas in för att arbeta.

Det är arbetsgivaren som ytterst har ansvar för att ingen diskrimineras på arbetsplatsen.

Ett av DO:s prioriterade områden är att verka för lika rättigheter och möjligheter och motverka diskriminering i samband med rekrytering.

Frågor om diskriminering?

Ring till DO på telefonnummer 08-120 20 700.

Telefonupplysningen har följande öppettider:

- Måndagar 9.30–11.30 och 13.00–15.00
- Fredagar 9.30–11.30 och 13.00–15.00
- Helgdagar stängt

Det går också bra att mejla till DO på adressen do@do.se

Mer information hittar du på www.do.se

Belka Tannersons historia

”

Belka Tannerson och hennes man Horst Düring bor i en ljus radhuslägenhet utanför Helsingborg. Belka är sjuk och har svårt att röra sig, benen bär inte. Hon sitter inlindad i en varm filt i sin fåtölj. Hon talar tyst och vi samtalar tätt intill varandra. Hennes man hjälper henne att minnas och äldsta systemens barnbarn Emil Bagarowicz är också med. 10 mars 2015.

”

Min mamma satt i ett läger och under tre års tid såg jag henne inte. Min pappa hade tyskarna tagit. Ja, jag kommer ihåg. Vi var på ett tåg i Ryssland, jag var fyra år, Rozalia var tio år och Fira bara två år. Hon minns inte mycket. Vi höll ihop, mina systrar och jag. En moster kom och var också med.

När min syster Fira fick en väldig klåda var Rozalia så duktig. Under tåget hittade hon tjock olja, i hjulen under tåget, och hon tog oljan och smorde in oss på hela kroppen. Vi hade fått löss, en sådan sjukdom måste man ta bort med olja. Lössen försvann och vi blev bra.

Men vi var hungriga, Herre Gud, vi tänkte på mat hela tiden. Men vi hade ingenting att äta, bara lite bröd. Rozalia gick till stationen, där det fanns många ryska militärer. Hon dansade och sjöng för dem och fick betalt i mat och konserver.

Jag kommer inte ihåg hur länge vi var i Ryssland och när vi åkte därifrån med tåget till Czestochowa i Polen. Uppe från tågtaket fick vi syn på mamma när hon kom. Herre Gud vad vi grät.

Kriget var slut, och vi hade fått tillbaka vår mamma. Allt blev bättre när vi var tillsammans, men vi hade ingenting att äta och mamma grät hela tiden. Det var förfärligt. Mamma sa: ”Vad ska jag ta mig till? Jag måste skaffa mat till er, mina barn.”

Vi levde som hundar. Herre Gud, vi sov än här och än där, hela tiden på olika ställen. Vi fick inte gå i skolan, zigenare ville de inte se, de tyckte inte om zigenare. Vi var rädda, mycket rädda.

En tid efter kriget blev det lite bättre.

När jag var 22 år träffade jag min man. Vi gifte oss på romskt vis och sedan föddes vårt första barn, en dotter. Vi bodde fortfarande i Polen.

Men jag blev fängslad och satt i fängelse flera gånger. Du förstår, efter kriget fanns det ingenting, så jag handlade, köpte och sålde. Jag gjorde affärer med judar. Jag köpte tyg som jag sedan sålde. Överallt fanns det judar som sålde. Jag kände dem, vi hade alltid känt dem och gjort affärer tillsammans, det räckte att du sa att du var zigenare. Men vi hade inte rätt att handla på det här viset under

kommunismen. Fem gånger satt jag i fängelse. Och jag som hade två barn som jag måste försörja, vad skulle jag göra? Det var hemskt. Hemskt.

Vi bestämde oss för att försöka lämna Polen och 1970 flyttade vi först till Jugoslavien, sedan till Tyskland. I januari 1971 kom vi till Sverige, Malmö. Vi flyttade igen och bodde fyra år i USA, men vi var svenska medborgare och kunde återvända. Sverige är bäst. Säkert. Vi bor jättebra och barnen och barnbarnen bor två hundra meter bort. Vi är en stor familj.

Men jag tänker hela tiden på det jag varit med om och är säker på att det är därför som jag är så sjuk. Jag har mardrömmar om hungern. Hungern var det värsta, och kriget.

Belka Tannerson, född 1937 i Dorohusk, Polen Ur boken Det tysta arvet

Valery Novoselsky är död

Den kände romske aktivisten och mediaprofilen Valery Novoselsky har gått ur tiden. Han avslutade själv sitt liv under International Romani Unions årliga kongress i Riga i augusti. Han hade under en längre tid varit deprimerad. Valery blev 46 år.

Text: Bengt O Björklund

Valery Novoselsky startade Roma Virtual Network 1999. Hans nätverk och arbetet med att sprida nyheter om romer sträckte sig ut över hela världen där det fanns romer.

Valery var född 1970 i staden Dnepropetrovsk i dåvarande sovjetunionen, i dag nuvarande Ukraina.

Fram till 1995 levde han i Ukraina, Sibirien och i Moskva. Senare flyttade han till Israel där han levde fram till sin död.

Valery var känd för sin nyhetsspridning av romska nyheter i ett romskt virtuellt nätverk kopplat till 33 servrar. Nyheterna skrevs på 20 språk över hela världen.

Över 10 000 människor skrev i hans nätverk. Privatpersoner och organisationer bytte där erfarenheter i romska frågor och nyheter.

Nyheterna skrevs på många språk, men oftast på engelska eller olika varieteter av romska. Romer som sökte nyheter och information världen runt hamnade till

slut på Roma virtual Network. Valery var medlem i International Romani Union redan från år 2000.

Vid sidan om sitt arbete med att sprida nyheter var han även en romsk aktivist som arbetade för romers mänskliga rättigheter. Han lyfte många romska frågor och problem både i Europa och i Israel.

Valery Novoselsky avled den 20 augusti och lämnade en stor sorg efter sig, inte bara hos sin familj, utan även hos romska aktivister runt om i hela världen

Källa: Radio Romano

2009 träffade ÉRG Valery när han deltog på European Roma Rights workshop i Budapest och gjorde en intervju.

1995 flyttade Valery till Israel. Han berättade för ÉRG om detta.

– I staden i Ukraina där jag kommer ifrån, förekom det att polisen arresterade romer som var misstänkta för olika brott

och straffade dem extra hårt. De blev svårt misshandlade, handfångslade och kastades in i underjordiska celler. Många dog av detta. Det var under perioden då detta var vanligt förekommande som jag lämnade Ukraina, sade Valery.

Under sin uppväxt i Ukraina bodde han i ett område med både romer och judar och i varje gård bodde det minst en romsk familj. Mestadels pratade han ryska, men ibland kunde han även prata ukrainska. Senare pratade han även hebreiska, romska och lite spanska. Och engelska givetvis, eftersom stora delar av hans utbildning och arbete skett på det språket. Hans utbildning är lång och gedigen. Efter grundskolan sökte han in på universitet, men kom inte in. Detta tog hårt på Valery, så istället började han jobba. Idag har han många olika jobb på sitt CV. Ett av de allra första jobben han hade var som skomakare inom teatervärlden. Fyra år senare blev han intagen till universitetet. Trots att Valery tidigare var döpt inom den rysk-ortodoxa kyrkan, blev han senare religiöst väckt i pingstkyrkan. Han blev väldigt involverad i denna rörelse och jobbade bland annat som administrationsassistent. Efter några års arbete i rörelsen flyttade

han till Moskva. Där predikade Valery om evangeliet till människor som inte delade samma religiösa uppfattning, men ändå var intresserade av religiösa frågor.

– Många av de aktiviteter som vi genomförde var riktade till judiska personer som bodde i Moskva, men de romska frågorna fanns hela tiden i mitt huvud och även om jag inte hade sagt något till mina kollegor, som var judiska evangelister, att jag var rom, så visste de om

det. De kunde många gånger säga att ”vi vet att du är rom, vi kan känna det”, säger Valery.

Många är nog familjära med Valerys arbete genom med de är uppsatta på en mejllista där de får romska nyheter skickade i sin epost. Där finns romer, icke-romer, regeringar, olika föreningar och andra. Han blev en spindel på nätet.

Många romska aktivister såg nätverket det som ett hjälpmedel.

– Många icke-romer skrattade åt mig, men jag brydde mig inte. Jag fortsatte bara min mission. Det finns några icke-romer som tycker att uppdraget jag gör är bra, medan andra tror att de kan utnyttja mitt engagemang till sin fördel. Men för mig är romernas uppfattning väldigt viktig och de personers som helhjärtat önskar en bättre framtid för romerna, sade Valery för några år sedan.

Officiellt uttalande från IRU:

Kära bröder och systrar,

Det är med stor sorg som vi informera om en förtidig passerar vår käre vän och kollega Mr Valery Novoselsky.

Valery kom till Riga för att delta i Romani Unions romska konferens och för att delta i Roma World Festival. Den 19 augusti tog han sitt liv, uppenbarligen på grund av en kraftig depression och personliga omständigheter. Det är en stor tragedi för oss alla, det stora romska samhället och det är förödande nyheter för hans mor. Hon kommer att informeras officiellt idag av de israeliska myndigheterna.

Justt nu vet vi inte när och var Valery kommer att gå till vila, eftersom det beror på vad hans släktingar beslutar.

Vi ber alla som kände Valery att vara taktfulla och ha tålamod tills mer information kommer att tillhandahållas av myndigheterna. Må han vila i frid! Vänligaste hälsningar.

Dr. Normunds Rudevics Ordförande i International Romani Union

---

Sophelikoptern

Sophelikoptern- en ”roadmovie” som inte stryker medhårs

Regi, manus: Jonas Selberg Augustsén

I rollern: Christopher Burjanski, Daniel Szoppe, Jessika Szoppe, Singoalla Millon.

Sophelikoptern är ett originellt namn på en originell film. Den är gjord som en diavildisning med rörliga foton och svart bildruta mellan varje bildsvit, den är svartvit och skådespelarna talar romska. Handlingen är att tre syskon ska lämna tillbaka en väggklocka till sin åldriga mormor. Klockan har varit på lag-

ning alltför länge och mormodern saknar klockslagen och tickandet. Syskonen sätter sig i en gammal Saab och reser hundra mil genom Sverige. De är fåordiga, de löser korsord, smäller bubblor i ett en rulle bubbelplast. Landskapet är enformigt. Då och då rastar syskonen för att fotografera världens största osthyvel på ett gårde, eller för att fika på en trist väggkrog. De kör på och dödar en ko, de blir stoppade både av polisen och av maskerade, pistolbeväpnade konsttjuvar som tvingar dem att köra till en lada där de stulna tavlorna göms. De blir ständigt

tilltalade på engelska och tagna för att var utlänningar och filmen igenom upp-repar den ene brodern entonigt: ”Vi talar svenska”. I all denna tristess blir det komiskt, och det är just blandningen av det vardagliga, det oväntade och det absurda som gör denna film verkligt sevärd. För trogna läsare av ERG är det också roligt att känna igen och upptäcka att Singoalla Millon, Angelina Dimiitri-Taikon och kusinerna Szoppe är sillsamt humoristiska skådespelare

Gunilla Lundgren

Erland Kaldaras och pappan Dragan, Fred Taikon och Anette Björlin.

Romsk vagn på Skansen

För femte året i rad har den romska vagnen från Romskt kulturcentrum i Malmö varit på besök på Skansen. Inne i vagnen kunde man höra Monika Kaldaras berätta om hur det var förr i tiden. På scenen vid Bollnästorget fick man lära sig dansa flamenco.

Text och foto: Bengt O Björklund

Ingen högsommarvärme direkt, men solen lyste och det var många turister som var på plats kring Bollnästorget där familjen Kaldaras parkerat vagnen. Att vagnen är populär råder det inga tvivel om. Romska kulturcentret i Malmö, föreningen som familjen Kaldaras driver, får många förfrågningar om besök. Och här på Skansen är hela tiden någon som kliver in i vagnen där Monika Kaldaras sitter och gärna berättar om hur det var att bo i vagn eller, huvaligen, att bo i tält på vintern. Med sig har hon ett antal svartvita foton som visar upp ett hårt liv, inte alls så romantiskt som många kanske tror.

Monika håller upp ett svartvitt foto taget en vinter för länge sedan. Det ser kallt ut. Men allt var inte av ondo förr.

– Idag bor vi för långt ifrån varandra. Jag saknar faktiskt den gemenskap vi

hade då vi bodde i läger även om det var kallt och vi ofta var sjuka. Nu träffas vi bara vid bröllop och begravning.

Incidenter med inslag av vandalism är få. Det har förekommit att något sprayat på vagnen.

– Fördomarna mot oss finns fortfarande kvar, även om det numera är mest positiva reaktioner som vi får. Många är nyfikna, vill höra vår historia. Bilden de har haft av oss på avstånd öppnas upp när de får komma in i vagnen och höra våra berättelser.

Många skolklasser har besökt vagnen.

– Då får de en historielektion av oss.

När jag sitter i soffan inne i den fina vagnen råder det en konstant ström av turister. Många olika språk klingar nyfikt, bland annat kan jag höra tyska, franska och spanska.

– De verkar ha semester i augusti i många länder, säger Monika. Inte som vi där de flesta har semester i juli.

Ute på trappan till vagnen kan jag höra hur Erland Kaldaras talar flytande danska med några danska turister. Han pratar också om hur livet för romer var förr i tiden.

Det har blivit lite av en tradition med den romska vagnen på Skansen, men många menar att det kanske är dags att permanenta en vagn eller ett romskt läger här. De tillhör ju Sveriges historia sedan 500 år tillbaka. Men vart har alla romska vagnar som en gång rullade på de svenska vägarna tagit vägen?

– Ja det är en bra fråga, säger Monika Kaldaras. Vi vet inte vart de tog vägen. Många såldes och hamnade på kontinenten andra skrotades säkert.

Hon är en av förespråkarna för ett romskt läger på Skansen.

– Vi borde bygga ett romskt läger här. Det finns ju en sameby, säger hon.

Hon menar att det är viktigt med att visa upp den gamla romska kulturen, att på något sätt hålla den vid liv.

Många historier blev det. Raida Müller, Dragan och Monika Kaldaras

– Våra barn och barnbarn glömmar både sitt språk, sin kultur och alla traditioner. De bryr sig inte längre om vad deras föräldrar säger. De glömmar helt enkelt ur vilket sammanhang de kommer. Det är därför sådana här utställningar är så viktiga.

Ute på scenen vid Bollnästorget blev det sedan dags för flamenco, både sång och dans till gitarr. Tre spanjorskor och en dansk gitarrist underhöll publiken som också fick chansen att pröva på att dansa flamenco.

"När gamla romer minns tystnar världen" Ordspråk från de djupa skogarna.

Gittan

Romer i Centrum 2016

Medan regeringen håller på med att ta fram en lag som förbjuder tiggeri, en lag som återigen kommer att drabba romer från EU-länder för att bli av med dem från våra gator, slår föreningen Romano Paso i samarbete med Romani Patrín tillbaka med projektet Romer i centrum 2016 där olika romska musikstilar framfördes och man fick en inblick i att romsk musik är så varierande.

Text: Malmö Ungdomscentral **Foto:** Robert Vävström

I ett regnigt 3 augusti i Malmö i år besöker ERG:s Malmöredaktion en romsk musikföreställning på Folkets park. Cirka 50 personer i publiken står där i regnet med sina paraplyer och väntar på att programmet ska börja.

– Det brukar vara mellan 300-600 besökande, men det är vädret som är emot oss i år, säger Diana Bogelund, en av organisatörerna och programledare för dagen.

Klockan är 18.00 och programmet har börjat. Programledarna Diana Bogelund och Agnes Lakatos hälsar publiken välkomna. Först på scenen är en tjej som heter Jasmina. Hon tillhör den polska-romska gruppen och med sin vackra röst inleder hon årets konsert. Nästa artist på scenen är Dusan Marinkovic med sin grupp Rabbel Jezz. Dusan är en ung

romsk kille med tunga raptexter som förmedlar ett starkt budskap till den som vill lyssna och förstå.

Gruppen Gittans, som har dansat runt i Polen och uppträdde senast på Malmöfestivalen, är tredje i rad på programmet. Det är tre tjejer och en man, som också tillhör den polsk-romska gruppen, som visar talang i dans och sång. Sedan är det dags för ett gäng unga tjejer som älskar att sjunga och dansa samt att visa upp sin kultur. Det är gruppen Romani Patrín som har funnits i cirka två år. Romani Patrín uppträder med det de är bäst på, sång. Det är far och son som uppträder tillsammans med vacker musik och fina romska texter. Till slut var det dags för en gästartist på turné med projektet Romer i Centrum. Det är Jany Schella som sjungit för publiken i

Stockholm, Göteborg och nu är han här i Malmö.

Efter konserten pratar vi med organisatörerna om idén bakom manifestation. Marian Wydow, som är koordinator, berättar att tanken bakom projektet Romer i Centrum är att det ska gå av stapeln i tre städer och att projektet startade i Stockholm.

– De hade gjort konserten i Stockholm några gånger och sedan frågade de oss om det fanns intresse att göra en musik-konsert på turné där man involverar tre städer, Stockholm, Göteborg och Malmö. Sedan gjorde vi en gemensam ansökan hos Statens Kulturråd, men respektive förening skulle ansöka lokalt också. Med gemensamma medel skulle vi bekosta artister som turnerar mellan dem olika städerna och med lokala medel skulle man bekosta de lokala romska grupper som vill uppträda.

Robert Vävström berättar sin roll i projektet:

- Jag hjälper till med ansökan och sedan när vi har fått svar om hur mycket vi har fått i bidrag bestämmer vi vem som kan bjudas in för att vara en del av

programmet. Sedan är det jag som ringer artisterna och kommer överens om detaljer med dem. Jag ansvarar även för den tekniska delen.

Robert berättar att det ligger mycket arbete bakom det som publiken "bara" ser på scenen. Han tycker inte att de har uppnått sina mål på grund av det låga bidrag man har fått.

– Vi vill bjuda in artister som vår publik vill ha och som efterfrågas men oftast är medlen så låga att vi måste genomföra det hela med endast lokala artister.

Vi frågade Marian vad syftet är med projektet:

– Det man kan skildra är vilken sorts musik det finns inom de olika romska grupperna. Det finns musik med romer från Balkan, Ungern, Polen och andra romska grupper. Vi ville gärna visa att det skiljer sig också på musiksor och klang, så man inte tror att romsk musik bara är av ett slag, den är påverkad av hela världen.

Diana Bogelund, som också är med och organiserar, har varit programledare de senaste fyra åren.

– Syftet är att uppmärksamma den romska musiken, kulturen och visa för allmänheten de olikheter som finns inom de olika romska grupperna.

De är eniga om att målgruppen är alla. Majoritetssamhället har möjlighet att se och lära känna olika romska musikstilar och att varje stil berättar om en grupps specifika bakgrund och historik. Även romerna själva har möjlighet att berika sin kunskap om andra romska grupper.

Hur kan detta hjälpa romer?

– Jag ser många saker som genererar till att både sprida romsk musik till andra och att fler romer ser och hör sin musik i offentliga sammanhang. Vi har varit igång nu för sjätte året i rad och nu kommer det fler och fler som vill anmäla sig för att uppträda. Vi hade planer på att bjuda in kända artister från Europa, men vi måste alltid anpassa våra planer och önskemål till vår budget, som även detta

år var liten, säger Marian Wydow.

Dans och musik har alltid varit en del av romers liv. Romsk musik är som en bok som handlar om bra och dåliga tider och livets alla händelser. Man kan säga att musiken på sätt och vis är en berättelse. Dansen och musiken är en stor del av den romska kulturen och det är viktigt för oss att behålla dansen och musiken och föra den vidare till våra barn och framtiden!

Romernas musik är ett av de absolut viktigaste sätten romerna kan uttrycka sina känslor på. Romerna var ofta och är fortfarande kända för sin musik som är en viktig och speciell ingrediens i folks glädje världen över. Den romska musiken är inte en stil utan finns i alla musikstilar. Flera musikstilar har inspirerats av den romska musiken. Flera av de mest kända tonsättarna som t.ex. Beethoven, Brahms och Bach inspirerades ofta av romsk musik. Musiken för romerna har ofta varit en del av deras levebröd, för många romer var det ett sätt att överleva krigen, då militären ofta behövde underhållas när de inte krigade. Den romska musiken är idag fortfarande fullt levande och utövas varje dag i alla världens länder.

Så nästa gång om du får en inbjudan till en romsk musikmanifestation, tänk över och gå dit och njut och lär känna dem. Nästa gång de som bestämmer över medel till kulturarrangemang får in en ansökan om ett romskt musikevenemang, borde de stanna till lite och tänka efter, för den romska musiken är inte bara till för fest, utan är romernas sätt att uttrycka sin glädje, sorg, bitterhet, ilska och mycket mer. Låt dem uttrycka sig på det bästa sättet de kan.

Dusan Marinkovic

Sångerska i Gittan.Bildtext

Jany Schella

Det tysta arvet

Gunilla Lundgren skriver om den nya boken ”Det tysta arvet av Monica Hirsch med foton av Maja Kristin Nylander.

Överlevande, barn och barnbarn berättar om vad som hände under andra världskriget.

Boken släpptes på Göteborgs stadsmuseum den 2 augusti.

När Sabina Kwiek, nu 76 år, får frågan om hon minns koncentrationslägret Buchenwald svarar hon:

”Kära vän jag ska säga dig sanningen. När du lever det goda livet, då kanske du glömmet. Men när du lever ett fattigt liv och är hungrig, då kommer du alltid ihåg allting, och vi barn förstod allvaret.”

Den som samtalar med Sabina är Monica Hirsch, journalist och författare från Göteborg. Tillsammans med fotografen Maja Kristin Nylander har hon gjort en av de bästa böcker jag läst om förföljelsen av det romska folket under andra världskriget.

Boken innehåller tretton omskakande vittnesberättelser av romer som varit utsatta för nazisternas våld. De är födda i Ukraina, Polen, Rumänien, Bulgarien, Serbien, nu bor de i Sverige, ett land flera uttrycker sin tacksamhet över.

Några berättar att romerna levde ett bra liv innan nazisterna tog över: Wicia Mutto växte upp i det judiska kvarteret Kazimierz i Krakow. Hans far handlade med hästar. ”Polackerna ville ha starka hästar till sina jordbruk”, berättar Wicia. ”Det var mycket roligt på marknaderna. Pojkar som var åtta, nio år fick hjälpa till att springa med hästarna och ställa upp och visa dem. Ja, det var roligt.” Men många berättar om utanförskap och fattigdom även före och efter andra världskriget. ”Vi har påverkats mycket av det som hände”, säger Dragan Kuzhikov. ”Vi känner oss fortfarande på något sätt hotade. Det går aldrig att glömma.”

De tre systrarna Rosalia, Belka och Fira överlevde ensamma: bara tio, fyra och två år gamla genom att storasyster

Rosalie varje dag gick ensam, gick femton kilometer till en järnvägsstation. Där dansade hon för ryska soldater som gav henne mat och konserver.

Några av de intervjuade behöver hjälp av barn och barnbarn för att kunna berätta. Danuta Balheds två barnbarn Izabella och Tiffany är med under intervjun. ”De kommer till mig varje vecka och frågar om mitt liv, om kriget, om allt”, säger Danuta. Teodor Muttos dotter Elzbieta griper in i samtalet med sin far: ”Pappa har ofta berättat om den här tiden. Mamma har ett elefantminne. Ett exempel från hennes barndom är att de åkte med godsvagnar och hon fick se en stor säck med salt som hon tog. Sex, sju år gammal bar hon den tunga säcken på järnvägsspåren. Överallt låg döda människor. Hon bar saltsäckarna över de döda kropparna.”

”Människor var som ingenting. Som äppeln som faller från träden, så föll människorna på gatorna”, minns Bronislaw ”Dolfi” Kwiek.

Saknaden efter döda anhöriga är svår att minnas och bära. Masio ”Josef” Kwiek förlorade större delen av sin släkt. ”Det var inte bara min far som försvann, nästan hela min mammas släkt gjorde det också. Jag har inga kusiner, inga mosttrar, inga morbröder. Vi var en gång en stor släkt.” Bata Ivanov säger: ”Kriget drabbade mig hårt. Jag hamnade på barnhem, min pappa kom aldrig tillbaka och mamma blev sjuk i koncentrationslägret. Livet efteråt påverkades, vi blev fattigare och fick många problem. Jag känner stor sorg över att jag inte fick lära känna min pappa.”

Sista intervjun skiljer sig lite från de andra, där berättar Mattias, som inte vill uppge sitt efternamn, om sökandet efter sin farmors levnadshistoria. Farmodern gömde sin bakgrund inombords och yttrade aldrig någonsin, inte ens för sina närmaste, att hon var rom och att hon suttit i koncentrationsläger. Hennes historia är lika gripande som de andra tolv.

Boken börjar med ett kapitel av Ian Hancock, efterordet är skrivet av Ingrid Schiöler. Till bokens förtjänster hör också rutor med information och längre artiklar som sätter in de intervjuades berättelser i sitt historiska sammanhang. Allt är välskrivet och informativt.

Det som även gör denna bok så speciell är den vackra layouten och fotona, både från arkiv och nytagna starka foton av Maja Kristin Nylander.

Jag vill sluta med att citera Wiktor Famulsons lilla dotterdotter- det är hon som syns på bokens framsida. Det ger mig hopp när den tioåriga flickan säger: ”Våldsamheter, det gillar jag inte. Barnen behöver det bästa. När jag blir vuxen ska jag bli journalist och informera.”

DET TYSTA ARVET av Monica Hirsch & Maja Kristina Nylander, JIC Media 2016

Gunilla Lundgren

Frihet 2016

Boken "Frihet 2016" innehåller 38 dikter och berättelser på 21 språk som arbetats fram av ungdomar i Rinkeby i samverkan med författaren Gunilla Lundgren och fotografen Per Englund.

– Vad är frihet för dig?

För tjugofem år sedan ställde författaren Gunilla Lundgren den frågan till hundratals ungdomar på fritidsgårdar, boxningsklubbar, skolor och caféer i Rinkeby, Tensta och Hjällbo.

– Kärlek, fred, pengar, att få vara den jag vill, var några av svaren.

– Skriv om det, uppmanade Gunilla Lundgren.

Det blev en bok, "Frihet!?" med texter på 24 språk (Norstedts förlag). Då, 1991, fanns sjuutton miljoner registrerade flyktingar i världen. Ungefär lika många var på flykt i sina hemländer. Nu, tjugofem år senare, är sextio miljoner människor på flykt, hälften av dem är barn.

Gunilla Lundgren ställde samma fråga

igen, nu till dagens ungdomar i Rinkeby. Efter ett års arbete är boken "Frihet 2016" färdig. De flesta skribenterna är femton år, några är födda i Sverige, andra är nyanlända från Afghanistan, Irak, Mongoliet, Somalia. I förra frihetsboken fanns svart-vita porträtt på de medverkande. Malcolm Jacobson, som fotograferade, var själv tonåring. Nu har nästan alla de medverkande ungdomarna egna mobiltelefoner och är erfarna fotografer, därför har de själva fått illustrera sina texter. Rådgivare har varit fotograf Per Englund.

"Frihet är som syre, som den upplysta

himlen, frihet är en korridor mot lyckan, den är musiken som öppnar mitt hjärta, frihet är när du får vara vem du vill utan att bli dömd." Så formulerar sig några av de 51 medverkande ungdomarna. Många av dem har själva erfarenhet av krig och flykt och av att få sin frihet begränsad. Deras dikter och självbiografier, på 21 språk, och deras foton ger en tänkvärd inblick i dagens Sverige.

Boken har producerats med stöd av Rinkebyskolan, Stockholm konst och Familjebostäder. Den beställs av Familjebostäder. Behållningen kommer gå till olika projekt som stöder barn i krig.

Bakro

En originalserie av Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.

GAMLA BILDER BERÄTTAR

Kära läsare

av Gamla bilder berättar.

I detta nummer fortsätter vi vår djupdykning i det gamla bildarkiv som en gång fanns på Socialnämndens avdelning för Zigenarmissionen på Kammakargatan i Stockholm.

Om vi har tagit fel på namn ber vi om ursäkt.

Liksom i förra numret så visar vi upp fina gamla bilder på finska romer och vi hoppas fortfarande på överseende med att vi inte kan säga var och när bilderna är tagna och informationen om dem är knapphändig.

På bilden högst upp till vänster kan vi se Emma Sortavala och hennes syster Tekla och Mikko Friman

På bilden under ser vi tre kvinnor. Vi kan troligen namnen på personerna på bild men kan inte helt säkert säga vem som är vem?

Men här ser vi Alina, Hellin och Flinkin

På bilden högst upp till höger står det tre män vid en häst. Mannen i mitten är Karlon Heinäveden men även kallad för Taikina Kusti. Han sov en gång ovanpå en ugn bredvid ett tråg med deg på jäsning.

Degen jäste tydligen enormt och kom att välla över mannen, där av namnet Taikina som betyder deg.

På bilden under till vänster ser vi Väinö Ernback, Arne Hermanin, Kosola, Hulinan och Veli Humurin.

Den sista bilden, längst ner till höger visar Alma Severun tillsammans med Helli.

MIAS MATSIDOR

Fina fisken med Fred

Eftersom Mia var på semester var det upp till Fred och Bengt att se till att det blev något gott på matsidorna i detta nummer också. Fred påstår att han varit ute och fiskat, men det får man nog ta med en nypa salt och salta laxen med.

Bengt visste att Fred kan röka fisk. Sagt och gjort. Fred fixade en firre och resten är historia.

Detta recept kan med fördel användas av de flesta, bara man har en metalllåda med lock för fisken, en grill och möjlighet till att vara utomhus.

Det här är det enklaste och minst tidskrävande av alla recept vi publicerat genom åren.

Det här behövs för 4 personer:

1 lax cirka 1.5 kilo
Grovsalt

Valfritt tillbehör:

Färskpotatis
Sallad efter eget behag
Frukt om man så vill

Gnid in laxen med grovsalt någon timme innan det är dags för rökning. Tänd grillen. Täck botten av lådan med alspån. Lägg laxen på grillgallret i lådan. Om laxen är större än lådan, skär av huvud eller stjärt. Ställ den stängda lådan på grillens galler. Gasol eller kol spelar ingen roll. Beräknad röktid är cirka 35 till 45 minuter. Fisken är färdig när du kan lyfta på skinnet.

Medan fisken röker koka potatis och gör valfritt allad. Vi valde att skära upp lite frukt också.

Servera med en god lager, väl kyld.

Smaklig måltid

O Fred thuvljanréł

Anda godjá ke e Mia gelí kheré ánde Italia pe vakáns-
so thodiné pe o Fred thaj o Bengt ánde jekh than te
avél váreso lašó xabén kačá dáta ánde e Romani
Glinda. Gadjá vi kerdiné.

O Fred phenélas ke vo sas avrí te astarél mašó,
núma godjá sar lel o manúš sar tu kamés.

O Bengt de domúlt džanélas ke o Fred džanéł sar te
thuvljareł mašó. Sar si vaj níči, thodiné pénge šeré
ánde jekh than. O Fred ánda anglé o mašó, kaj vo
phendás ke astardás. Te astardás o mašó vaj níči,
godó avél léski historia.

Gadó receptó ašél savořenge, férđi te si len jekh
metalósko láda fedevósa, te šaj thuvljareł o mašó
ánde láte. Maj trubúl jekh angaréski vaj gasóski gríla
te des jag avrjál o kher.

Gadó si te avél o maj o vušóro xabén kaj várekana
lašardám ánde E Romani Glinda thaj vi pe maj skúr-
to vrjáma.

Gadó trubúl 4 ženenge :

1 Loló mašó karíng 1.5 kilo
Xurdó lon

O mašó xal pe maj fedér ko:

Nevé kolompirénsa

Vaj zaláta sar tu kamés la

Amé xalám la ánde jekh than ko legúmi

Mór o lon oprál o mašó jekh časo maj anglál de sar
te thuvljareš mašó. De jag e gríla.

Vušjar o fúndo ko o xurdo kaš ánda anino (alspán).

Tho o mašó oprál pe sastruní síta ánde láda. Te si ke
o mašó prja lúngo, šin telé o šeró vaj e porí. Phandáv
e láda thaj tho la oprál pe jag. Muk te thufljardol
ande 35-45 minúci. O Mašó gáta lo kána galbenisájlo
thaj kána šaj vázdes e morčí pa o mašó. Ži pon thuv-
ljareš o mašó, čiráv le kolompirá thaj šin čirí zaláta
so si túke drágo. Amé lašardám amarí zaláta ko legú-
mi. Katé trubúl duj baré šudré béri.

Xan pe sastimáste

POSTTIDNING B

É Romani Glinda
Egnahemsvägen 58
se-141 37 Huddinge
Sweden

Diskrimineringsombudsmannen (DO) är en statlig myndighet som arbetar för lika rättigheter och möjligheter och mot diskriminering.

Anmäl diskriminering till DO

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering inom flera områden som till exempel arbetslivet, utbildningsområdet, socialtjänsten, butiker, restauranger och bostäder.

Om du har blivit utsatt för diskriminering kan du anmäla det till DO. De anmälningar som kommer till DO spelar en viktig roll i vårt arbete för allas lika rättigheter och möjligheter. En anmälan kan leda till olika typer av åtgärder och insatser från vår sida.

Frågor om diskriminering?

Ring till DO på telefonnummer 08-120 20 700.
Telefonupplysningen har följande öppettider:

- Måndagar 9.30-11.30 och 13.00-15.00
- Fredagar 9.30-11.30 och 13.00-15.00
- Helgdagar stängt

Det går också bra att mejla till DO på adressen do@do.se
Mer information hittar du på www.do.se